

դող յողւած գետեղւել, որովհետեւ խիստ շահեկան պիտի ըլլայ Ուսանողի Գիշերքնեքուն ամբողջ շարքը: Ըրէ՛ ինչ որ յարմար կը դառնայ: »

Դարձեալ, ուրիշ նամակէ մը, գրւած էրՖուրտ գերմանական քաղաքէն, 1908 թ. 22 Ապրիլին, կը քաղենք հետեւեալը.— « Գիշերքնեքուն հրապարակ նետենք 1909 Յունեալ 1-ին, չըլլա՞ր: »

Դ. 1908-ի Մարտ 16 թւակիրով նամակին մէջ կը հանդիպինք հետեւեալ տողերուն.— « Իսկ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆս վրա լաւ վերջաբան մը կառելցնեմ ու կը զրկեմ դալ շարաթ անսրատճառ: »

Ի՞նչ քննադատութիւն է, տպւած է, եւ ո՞ւր, կամ ի՞նչ է եղած նիւթը: Ի՞նչ է եղած հիմա ձեռագիրը: Բառ մը իսկ չենք գիտեր:

Ե. Քառս: Նամակի մը մէջ, հաւանաբար 1909ին Գեղունիի հրատարակութենէն վերջ գրւած, կը գտնենք հետեւեալ տողերը.— « Հարցո՞ւր միեւնոյն ատեն «Նար - Մատեմաշար»-ին, որ կը հրատարակէ՞ Քառսս եւ ո՞րքան կը վճարէ 4½ Փորմային: »

Ուրիշ ոչ մէկ տեղեկութիւն ունինք:

Զ. Սիւրոյ Գիրքը: Այդ վերնագրին տակ լոյս տեսած է՝ բաղմաթիւ անդամներով՝ նախաճաշակներ, որոնց չնորհիւ, որոշապէս կարելի է ենթադրել, թէ այդ հատորը պիտի պարունակէր Սեւակի սիրային տաղերը:

Է. Վերջին Հատորը: Բացի կտորէ մը, ոչ մէկ յստակ տեղեկութիւն, թէ տպւած է թէ ոչ:

Ը. Նամակները: Կարելի է անոնցմէ կաղմել առատ հունձք մը:

Սեւակ անդադար թղթակցած է Հր. Նազարեանցին հետ: Մեր Պարսամեան խնամքով կը պահէ իր ստացածները: Տ. Զիթունի տուաւ Հայրենիք օրաթերթին մէջ կարգ մը նամակներ: Մեր քով կան քանի մը կտորներ: Թէոդիկ եւս լոյս ընծայեց մաս մը: Եւ ասոնք իմ գիտցածներս են դեռ:

Թ. Քերթուածներ: Ալեւայլ հանդէսներու մէջ լոյս տեսած բոլոր իր քերթւածները, որոնցմէ է որ այսօր կը սկսինք մեր հաւաքումի փորձը: Անոնք են, որ առարկայ պիտի դառնան մեր պրպոտումին:

«ԴԷՊԻ ԱՂԲԻԻՐԸ ԼՈՅՍԻՆ».— Ե՞րբ գրւած են իր քերթւածները:

Այնքան ալ հեշտ չէր պատասխան մը գտնելը: Սակայն, բացարձակ անլուծելի ալ չէր:

Ա. Կան կարգ մը քերթւածներ, որոնց ստոյգ թւականներն ունինք մանրամասնօրէն, ունինք նաեւ յիշատակումն այն վայրերուն, ուր իսկ գրւած են օրւան թիւին եւ տարիին հետ:

Բ. Կան ուրիշ կարգ մը կտորներ ալ, որոնց հաւանական թւահանը կը գտնենք Սեւակի նամակներուն մէջէն իսկ: Կամ՝ երբ գիտենք փունջ մը քերթածներ՝ տալադրած Տարեգիրքի մը մէջ, կարելի է մեզ ենթադրել, որ անոնք նախ ուղարկւած են նախորդ տարիէն, եթէ զրւած են այդ տարիին իսկ: Եթէ ստոյգ թւական մը չունինք ձեռքի տակ, դէթ կրնանք ենթադրել, թէ անոնք զրւած կրնան ըլլալ սա՛ կամ նա՛ թւականէն առաջ կամ վերջ:

Գ. Կան ուրիշ մէկ քանիներ, որոնց մասին առայժմ ո՛չ մէկ տեղեկութիւն ունինք, օրինակի համար՝ Հայ Գրականութիւն հանդէսին մէջ տալած կտորները: Մտնուած ենք անոնց տալու, ահամայօրէն, իրենց հրատարակութեան թւականը, քաջ գիտնալով հանդերձ, թէ՛ ատրկա բնա՛ւ չի համապատասխաներ իրականութեան: Փա՞ստ: Տեսէք Յնծուն Մաիք քերթածը՝ տալած 1912 կամ 1913ի ատենները Հայ Գրականութիւն հանդէսին մէջ: Ընթերցողը, բնականաբար, դայն պիտի ենթադրէ՝ զրւած դէթ տալադրութենէն քանի մը ամիս, կամ, առառաւելն, տարի մը առաջ: Այդպէս չէ սակայն: Դարձեալ Սեւակի նամակներէն մէկուն մէջ՝ է որ կը հանդիպինք անսպասելի տեղեկութեան մը: Այդ նամակը կը կրէ 1907 թւականը: Ուստի, լաւազոյնն է դիմենք ուղղակի իրեն, քանի որ բախտը մեզ կ'օգնէ, դէթ մասամբ մը, մեր առաջն հանելով կարգ մը անտիպ եւ տալեալ նամակներ, որոնց մէջ հեղինակը՝ ինքն իսկ յաճախակի առիթ ունեցած է խօսելու իր քերթածներուն մասին:

Բաժանման Խօսքեր. Ինչպէս գիտենք, Սեւակի մինչեւ հիմա մեզ ծանօթ եղող առաջին կտորն է Բաժանման Խօսքեր վերնադրով աւարտական ոտանաւոր ձառը, զրւած 1905-ին, Պէրպէրեան Վարժարանէն չըջանաւարտ եղած տարին, եւ նւիրւած՝ իր տնօրէնին՝ Ռ. Յ. Պէրպէրեանին: Մասիս չարաթաթերթը հրատարակած է դայն, հետեւեալ տողերուն հետ միասին.

«Նորերու բաժինը.— Պէրպէրեան Վարժարանի այս տարւան վկայականներու բաշխման հանդէսին՝ չըջանաւարտներէն Պ. Ռուբէն Զիլինկիրեան կարդացած էր իր հեղինակած գողտրիկ մէկ ոտանաւորը, Բաժանման Խօսքեր, որ ընդհանուր գնահատման արժանացաւ, եւ հանդէսին ներկայ գտնուող զրազէտ ու զրասէր անձնաւորութեանց կողմէ փափաք յայտնեցաւ, որ հրատարակել Մասիսի մէջ, իբրեւ երախայրիքը ապագայ խոստացող երիտասարդի մը: Այդ փափաքին գոհացում կուտանք հրատարակելով սոյն ոտանաւորը, որ կրնայ լաւ տեղ մը զբաւել «Նորերու Բաժին»-ին մէջ: ՄԱՍԻՍ»

Այդ թւականէն մինչեւ 1907, հետքը չենք գտներ ո եւ է ուրիշ գրութեան մը: Թերեւս Լոզանի ուսանողական աշխատանքները բոլորովին կը գրաւեն իր ժամերը, եւ թերեւս պէտք ունի զանոնք նւիրելու իր դասերուն, եւ չմնալու համար: Եւ արդարեւ, իր նամակներէն մէկուն մէջ կը գտնենք նկարագրութիւնը հանդիպումի մը, ուր ուստահայ ուսանող մը իր զարմանքը կը յայտնէ Հայերու Ս. Ծնունդին օրով Սեւակին դասի երթալուն համար:

Եթէ մանրամասն չենք գիտեր, թէ ի՞նչ անցաւ - դարձաւ Սեւակի մօտ՝ իր գրական առաջին յաջողութենէն վերջ, դէթ քանի մը տեղեկութիւններ կուզան լոյս մը սփռելու:

Ռ. Սեւակ կը մեկնի Սիւրիւրի իր ծնողներուն մօտ: Հոն է որ որոշումը կ'աննէ բժիշկ դառնալու:

ՄՏՆՐՄԻԿ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ. Զէ', սլատահական որոշում մը չէ, կամ քմայքէ մը գրգռած: Դեռ այդ ատենէն իր մօտ կը նշմարելի որոշ կանխահասութիւն, նոյն խիղճաւորութիւն մը իր սլատանի հոգիին մէջ:

1905 Հոկտ. 4 նամակին մէջ կը հաղորդէ իր որոշումը Հր. Նազարեանցին՝ իր սրտակիցին: Սեւակ այդ նամակին մէջ անկեղծ ճիշեր ունի, աղւոր ու վսեմ կեցածքներ: Տեսէ՛ք.

« Ո՛չ դրամին կիրքը ունիմ, ո՛չ փառքին կիրքը, ո՛չ համբաւին կիրքը:

« Կեանքը չա՛տ տիմար բան մը եղած պիտի ըլլար, եթէ անոր նստատակը արջա՛ւ մ'ըլլար մինակ դրամատիրութեան ետեւէն, փառասիրութեա՛ն ետեւէն:

« Կեանքը, Հրանդս, տառապանքով, ցաւով լեցուն այս կեանքը կարժէ՞ր միթէ ապրիլ այս գծւած բաներուն համար...

« ... Ամէն բան փուճ է աշխարհիս մէջ, ամէն բան վաղանցուկ. սո՛ւտ են փառքը, սո՛ւտ՝ մեծութիւնը, սո՛ւտ՝ սա խաբեայ երջանկութիւնն ալ, երջանկութիւնը որ տառապանքով կը ծնի, տառապանքով կը մեռնի...

« Անապա՛տ, ամայութի՛ւն, ունայնութիւն սա տիեզերքը:

« Ու այս խարուսիկ սուերներուն մէջ եթէ կայ հաստատուն եւ իրական բան մը, այդ ալ (ըստ իս) Զարգացումն է, Բարութիւնն է:

« Կեանքը այս երկու սկզբունքներուն համար միայն կարժէ ապրիլ, ըստ իս. տգէ՛տը, չա՛րը չապրիք. մինչդեռ Գիտունը անհունութիւն մը կապրի, ու Բարին՝ անմահութիւն մը:

« Ու եթէ բժշկութիւնը ընտրեցի ինձ ասպարէզ՝ միայն ու միայն այդ սկզբունքներու իրազօրծման համար է: Եւ յիշելի ո՞ր ասպա-

բէզին մէջ մարդ աւելի դիւրութիւն եւ հակամիտութիւն ունի գիտնալէս գարգանալու՝ որքան բժշկութեան մէջ. եւ ո՞ր արհեստն հիւանդին կը շնորհէ կեանքը՝ մեծագոյն բարիքը, եթէ ոչ բժշկութիւնը դարձեալ:

« Այս նկատումներով որոշեցի բժիշկ ըլլալ, դրագէտ բժիշկ մը, հողերան բժիշկ մը (եթէ կուզէք): »

ԳՐԱԿԱՆ ՓՈՐՁԵՐ. — Հակառակ անոր որ բժշկական ուսումը կը դրաւէ իր բոլոր ուժերը, Սեւակ չէ լքած բանաստեղծութիւնը: 1906 Նոյեմ. 21 նամակին մէջ, ան կը պտտիկայ ի խորոց սրտի՝ ջանալով համոզել իր մտերիմը հեռու կենալ սեւ մտածումներէ.

« Պիտի ըսես, թէ բանաստեղծ ես դուն: Բայց ե՛ս ալ բանաստեղծ եմ (եւ թերեւս քենէ՛ աւելի բանաստեղծ՝ զգայնութեան կողմէ): »

Եւ այդ նամակին վերջաւորութեանը կը կարգանք.

« Ես քեզի պիտի օգնեմ այս տարի այդ դործին մէջ. մենք քեզի հետ ըրջօրէն պիտի պարապինք զբաղանութեամբ (եւ ինձմէ աւելի դուն պիտի պարապիս, քանի որ դո՛ւն պէտք է նշանաւոր հանդիսանաս մեր զբաղանութեան մէջ). մենք քեզի հետ պիտի կարգանք, գրենք, թարգմանենք, քննադատենք, եւ պիտի ջանանք փոքր ժամանակի մը մէջ համբաւ վաստակիլ: »

Դարձեալ, 1907 Ապրիլ 5 նամակի մը մէջ կայ տող մը, ուր Սեւակ կը խօսի «իւր գրողի սկզբնական քայլեր»-էն:

Այդ նամակին շարունակութեանը մէջ կը տեսնենք, ո՛չ միայն Սեւակի բո՛ւն հոգին այնպէս՝ ի՛նչպէս որ էր, այլ ա՛յնպէս՝ ինչպէս որ կուզէր դառնալ, ինչպէս պիտի դառնար վերջէն.

« Կերպեմ (ու ասիկա իմ մշտակայ երազս է) ապագայ տարիներուն վրա: Եթէ պիտի ըլլանք ինչ որ եղեր են ամէ՛ն մարդ, եթէ պիտի ըլլանք միջակ գլուխներ, հետեւակներ, աննշան ոչինչներ՝ որ մը անխուսափելիօրէն մեռնելու սահմանա՛ծ, եթէ ա՛յս պիտի ըլլայ մեր ամբողջ կեանքը, կը մտածեմ, թէ աւելի լաւ է գերագոյն կամքով մը հիմա՛կընէ դնել մեր կեանքին վերջակէտը:

« ... Ու օ՛ր մը (դժբա՛խտ օր մը) եթէ ես կորսնցնեմ ամէն յոյս ապագայի մասին, եթէ համոզւիմ թէ ա՛յս պիտի ըլլայ իմ կեանքս մինչեւ վերջը, ու եթէ գիտնամ թէ ո՛չ մէկ նշոյլ չպիտի անմահանայ այս միտքէս, որ խորհելու համար ստեղծւեր է, ու այս սրտէս, որ բոլորովի՛ն զգացում է, եթէ օ՛ր մը ես համոզւիմ այս բոլորին՝ այդ օրը իմ վերջին օրս պիտի ըլլայ... »

« Բայց կա՛յ, միշտ կա՛յ իմ մէջ գերագոյն իտէալի մը երազը, ու միշտ կա՛յ իմ մէջն Կամֆը մի՛շտ մօտենալու բարձրագոյն տեսլա-

կանի մը: Այդ իտէալը ու այդ կամքը կը յատկանշեն ամբողջ Զինկիրեանը: »

ԱՌԱՋԻՆ ՀՈՒՆՁՔԸ. — 1907ին է, որ իրմէ կը դառնան տաղա-
դրած կտորներ, ինչպէս Յոսեփը թարգմանութիւնը Մասիսի մէջ,
յետոյ Երեմ Ծաղիկներ, Ամառուան Ժամեր, եւն. կտորները Արեւել-
եան Մամուլի մէջ, 1908-ին: Անոնք գրած պէտք է ըլլան 1907-ին,
որովհետեւ նամակի մը մէջ կը գտնուի անոնց ուշ լոյս տեսնելուն
համար: Կը բաւէ աչք մը նետել հետեւեալ տողերուն վրայ.

« Զիշղը ըսելու համար քիչ մը նեղացած եմ քեզի: Ամբողջ ա-
միսներէ ի վեր անունս չերեւիր թերթերուն մէջ: Մամուլին ԴՐԱՄԻՆ
ԱՂՕԹԻԸ զրկեր ես եւ կը սպասե՛ս, որ տալի...: Ինչո՞ւ չես զրկեր
միւս գրածներս, ԴԱՍԻԱՆԱ կամ ԼԷՄԱՆԸ: Ինծի անանկ կուգայ,
որ եթէ դուն ուզես, ԿՐԵԱՍ ՏՊԵԼ ՏԱԼ ԲՈՂՈՐ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ-
ՆԵՐՍ ԱԼ ՄԱՍՈՒԼԻՆ ՄԷՋ. ՄԻԱՅՆ ԹԷ ԿԵՐԵՒԱՅ ԿԱՄԻԸ ԿԸ ՊԱԿ-
ՍԻ ԿՈՐ...: Զիֆթէ - Սարաֆին երկրորդ նամակին վրա անմիջա-
պէս տպեցաւ նորավէպս. ինչո՞ւ միեւնոյն միջոցները չգործածել
նաեւ բանաստեղծութիւններուն համար: Մեղք չէ՞. կը գրեմ կը գը-
րեմ, լոռութեան մէջ կը կորսնին գրածներս, վերջապէս, իմ գրած-
ներս սաչա՛փ մը արժանիք չունի՞ն Մամուլին մէջ տպելու համար:
Պարսամեանին գրածներուն ամբողջ երեսներ կը յատկացնեն կոր,
իմ գրածներուն ինչո՞ւ երես մը չյատկացնեն: Կամքի պակաս: »

Ես կը կարծեմ, թէ՛ այդ թարգմանութիւնները կատարած են,
եթէ ոչ 1906-ին, գէթ 1907-ին: Սեւակի սկզբնական շրջանի կարգ մը
քերթածները մեզ այդ համոզումին կը տանին:

Այսպէս, Յոսեփը թարգմանութիւն մըն է Փրանսացի բանաստեղծ
Լըկոնա Դըլիլէն: Սեւակ ցոյց կուտայ անխուսափելիօրէն ազդած
ըլլալ պառնասեան այդ տիտանէն: Սափա - Մունիմ, մասնաւորա-
բար, թէ՛ նիւթով, թէ՛ կշռոյթով, շատ խօսուն է: Անիկա մինակը
չէ գեռ, կան ուրիշներ եւս: Կարապին Երգը, Վերջալոյս կտորները
ցոյց կուտան Դըլիլին որոշ ազդեցութիւնը:

1907-ին գրած են Արցունիին Բերքւածը (7 Մարտ), Կարապ-
ները (Յունիս), Լէման, Յնծուն Մահը, Վերջալոյս, Ահա կերգես
Դասիանա, Դրամին Ագոթքը, Սափա - Մունի, Գիմով Սէր, Սէր,
եւն. կտորները:

Դիմենք իր նամակներուն նորէն.

1907 Յուլիս 29, Շաբաթ կէս գիշերէն վերջ. « Անհամբեր կը
սպասեմ Կարապներս (սրբագրած) հրատարակած տեսնելու Մա-

սխախն մէջ: Կուզեմ, որ (եւ վստահ եմ որ կը յաջողցնես) Կարապ-
նեքուն յաջորդ շարաթը քեզի ձօնած հրաշակերտ Լէմանս քաղեւ տաս՝
դարձեալ Մասիսին մէջ: Բայց պէտք է որ Լէմանին մէջ սրբազրու-
թիւններ բաներ չմտցուի [ն], որովհետեւ այնքա՛ն փափուկ բանաս-
տեղծութիւն մըն է, որ գրչի փափուկ հարեած մը կրնայ մեռցնել ա-
նոր հոգին:

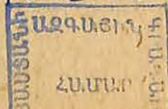
« Այս շարաթ քեզի կը դրկեմ Յնծուն Մահը անունով քերթեած
մը՝ ամենէն արժեքաւորը ցարդ արտադրածներուս (իրեւն արեւստ
եւ իրեւն իմաստ), որուն մէջ քերթող եւ վտակ կը խօսակցին դիշե-
րին մէջ: Կարգա՛ եւ տասը անգամ կարգա, հիանալի rythme եւ
հիանալի rime կայ մէջը, եւ մանաւանդ խորապէս լուրջ fond մը:
Կատարեալ յանգամով քերթեած մըն է: Կուտաս Մասիսին կամ Մա-
մուլին: »

Իսկ Կարապնեքը կտորին վրայով, Սեւակի 1907ի Յուլիս 20 նա-
մակին մէջ կը գտնենք հետեւեալ տողերը, որոնք բացայայտ կեր-
պով կը թարգմանեն քերթողին ներաշխարհը. — « Շատ անգամ՝
մութ գիշերով՝ Լէմանի ափին վրայ կը հանգչիմ մենաւորիկ ու կը
դիտեմ կարապները, mystère-ով լեցուն այդ խորհրդաւոր էակները,
հեռունէ՛րը, զոյգ - զոյգ, գիշերին մէ՛ջ: Ու հոգիս, արցունքով լե-
ցո՛ւն, կը մտածեմ. ինչո՞ւ լեզու չունենային այդ խեղճերը, ինչո՞ւ
չկրնայի կարգալ անոնց սրտին մէջ այն անհունօրէն բարձր խոր-
հուրդը, որուն մարմնացումներն են իրենք, ինչո՞ւ չհամբուրէի ա-
նոնց հետ, եւ ինչո՞ւ չկրնայի ըսել իրենց, թէ՛ իրենց սրտին պէս
սիրտ մըն ալ իմ կուրծքիս տակ կայ, իմ բանաստեղծի կուրծքիս
տակ ... : »

« ԳԻՆՈՎ, ՍԵՐ »-Ը ԵՒ ԱՆՈՐ ԵՐԱԶՈՒՆԱԿ ՀԵՔԵԱԹԸ. — Ձրան-
սական Սափուայի Շամբերի քաղաքէն, ուր գացած է Սեւակ ամառ-
նային արձակուրդն անցընելու, 1907 Օգոստ. 12-ին գրած է նամակ
մը, որուն Ա. էջին վերի կողմը, լուսանցքին վրայ կը գրէ հետեւ-
եալը. — « Գինով Սէրը կուզեմ, որ անմիջապէս հրատարակւի : »

Ի՞նչ է այդ Գինով Սէրը: Հոս ստիպւած ենք խոստովանիլ, թէ՛
Գինով Սէրը պարզ ոտանաւոր մը, պատահական ճիշ մը չէ: Ան՝ Սե-
ւակի կեանքին մէջ նոր հանդրեան մըն է, կամ մեկնակէտ մը, որ
իրեն պիտի տար նոր, բայց որոշ ու տեւական ուղղութիւն մը, ուս-
կից գինովօրէն, գերագոյն խանդավառութեամբ պիտի վազէր, պի-
տի սուրբար, ու պիտի երթար նոյն իսկ մահաւն: Բարեբախտ դիպ-
ւածը մեր առաջ կը դնէ կարգ մը նամակներ, որոնցմէ մէկ հատը,
մասնաւորաբար, կուզայ մեզ պարզելու դադանիքներուն գաղտնիքը:
Սեւակ հոն ինքն իսկ կը պատմէ իր սիրոյ պատմութիւնը:

162-2013

Երկուշաբթի, 12 Օգոստ. 1907, Շաբաթի

« Հրանտս,

« Ներփակ պիտի դտնես բանաստեղծութիւն մը, ԳիՆՈ՛Վ ՍէՐ վերնադրով: Շատոնց է զրկած չունէի քեզի ոտանաւոր, այս անգամ կը զրկեմ ոտանաւոր մը, որուն վրա կը գնեմ իմ համեստ զրուի բոլո՛ր հպարտութիւնս: Ոճը նոր է, դադափարը նոր, արտայայտութիւնը նոր: Տեսակ մը սիրային սաղմոսերգութիւն, ուր տողերը կը կրկնեն լալիքներուն համաչափութիւնովը՝ եւ իրար կամրող-ջացնեն: Տուները իրարմէ պէտք է խաչանիշներով քաժմել (այս կէտին ուշադրութիւն դարձուր տպագրութեան ատեն), որովհետեւ անոնք իրարմէ անկապ ու անկախ են՝ ԳիՆՈ՛Վի հառաչներուն պէս: Սրտիս ամբողջ զգայնութիւնը դրի այդ տողերուն մէջ: Ձրլինկիրեանը ամբողջ այդ քերթւածին մէջ է: ԳիՆՈ՛Վ ՍէՐը նւիրած եմ ՕՐ. ԵԱՆՆԻ ԱԲԷԼԻՆ՝ ահա թէ ի՞նչ պարագաներու մէջ:—

« Առաջին օրը որ Hôtel Bellevue հասայ՝ գիշերւան ճաշին ուշադրութիւնս գրաւեց աղջիկ մը՝ աղւոր այնչա՛փ, որչափ է կարելի երեւակայել: Դուն կը ճանչնաս իմ վերաբերումս կիներու հանդէպ եւ կրնաս հաւատալ, որ տաք վերաբերում մը է որ ցուցուցի այդ աղջկան՝ տրւած ըլլալով հարստութեան եւ գիրքի ահագին տարբերութիւնը, որ կար մեր երկուքին միջեւ, եւ տրւած ըլլալով որ մարդ... շատ ամփոփ կըլլայ առաջին օրը՝ Hôtel-ին մէջ:

Գիշերը գիւղ գացած էի, վերադարձայ շատ ուշ: Hôtel-ին մէկ պատուհանէն աղջիկ մը միայնակ կը հսկէր՝ սպասումի գիրքին մէջ: Սենեակս մտայ եւ նստայ պատուհանիս առաջ. (այդ աղջկան սենեակը իմինիս վրան էր). մինչեւ կէսգիշերէն չա՛տ ուշ արձանացած մնացինք մեր պատուհաններուն առջեւ՝ մագնիսացած ու քարացած:

Յաջորդ գիշեր շատ յոգնած էի ու կանուխէն քնացայ: Առաւօտուն դարմանքով տեսայ շատ մը բաներ վերի պատուհանէն իմ սենեակիս մէջ նետւած, եւ մասնաւորապէս թղթիկ մը, որով անձանթութուհին կը բողոքէր, թէ ինչո՞ւ այդ գիշերը պատուհանիս առջեւը չլուսցուցի:

Կարճ ընեմ, հետեւեալ գիշերը (անշուշտ ամէն մարդու քնանալէն վերջ) անձանթութուհին իր աղւոր մաղերը երկարեց չրթներուս... եւ միւս գիշեր (մի՛շտ կէս գիշերէն վերջ) անիկա իմ սենեակս էր արգէն...: Այս բանը կրկնեցաւ ամէն գիշեր՝ ամբողջ երկու շաբաթ: Ամենուն քնանալէն վերջ՝ հազար զգուշութիւններով աղջիկը վար կիջնէր, անձայն կերպով կը բանար դուռս, համբոյրով մը կարթընցնէր գիւս եւ իր վերաբերուն կամաց մը ձգէր իմ վերմակիս տակ կը սահէր՝ իր հոյակապ գեղեցկութեան բոլոր մերկութեանը մէջ:

Ու գիշերը կանցնէր շրթունք շրթունքի, մինչեւ որ առաւօտեան առաջին լոյսը փայլէր Ալպեաններու գաղաթին վրա : Ու այս բանը եղաւ ամէն գիշեր՝ երկու չաբաթ . իսկալ սէրը ասկէց աւելի մաքուր եւ աւելի վսեմ չէ՛ կարելի երեւակայել . միա՛յն սէր եւ համբոյր . ոչի՛նչ անասնական :

Անցեալ երկու շաբաթի ընտանիքը մեկնեցաւ Hôtel Էն . հրաժեշտի վերջին գիշերը գեռ կը մթնցնէ՝ աչքերս երազներով եւ արցունքներով : Այդ աղջիկը կը կոչէր Yanni Apell :

Ահաւասիկ ամբողջ նշատութիւնը : »

Նոյն նամակին վերջաւորութեանը կը կարգանք նաեւ . « Կուղեմ որ Գիմով Սէրս անմիջապէս տուի Մամուլին մէջ, որովհետեւ կուղեմ օրինակ մը նւէր դրկել Yanni-ին : Ամէն կրցածդ ըրէ եւ տուել տուր :

« Այս անգամ՝ ալ յուսախաբ պիտի մնամ արդեօք : »

Սեւակ սիրահարած է գերմանացի այդ աղջկան : Այդ տասնեւեօթ տարեկանոց աղջիկն եւս, համակ սէր ու զգացում, կրակներու մէջ կը վառի Արեւելքի տղուն համար : Մէկը Լոզան (Զւիցերիա) կը մնայ իր ուսումներուն համար, միւսը՝ Էրֆուրտ (Գերմանիա), ծնողքին մօտ : Այս վերջինը նիւթական ամէն տեսակ միջոցներ ունի, մինչգեռ միւսը, հաղար չարչարանքներէ կանցնի օրահացիկը ապահովելու համար : Ո՛րք մնաց հարիւրաւոր Փրանքներու անհրաժեշտութիւնը Լոզանէն Էրֆուրտ սուրալու համար : Կը մնար միայն թղթակցիլ զաղտնօրէն : Ու կը թղթակցէին, իրենց սրտի կրակը եւ աչքերու արցունքը կը թափէին չոր թուղթին վրա :

Այս սիրտմաշուկ խաղին մէջ, Սեւակ աւելի բախտաւոր էր, գէթ կրնար իր սիրտը բանալ մէկուն, եւ այդ մէկը իր եղբայրն էր հոգեկան, բանաստեղծ հոգի մը՝ Պ. Հ. Նազարեանցը : Սեւակ, գրեթէ տարի մը պահելէ վերջ իր սիրոյ զաղտնիքը, կը պոռթկայ յանկարծ, եւ նամակներով կը պատմէ իրմէն, իր սիրականէն, զլիսն անցած - դարձած, խելառ ու խելօք ամէն մտածումներն ու իր երջանկութիւնը :

ԷՍԿԱՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ .— Այդ խոստովանանքներուն մէջէն, յանկարծ, կը գտնենք հազիւ չորս - հինգ տողերէ բաղկացած յայտնութիւն մը, որ մէկէնիմէկ պիտի գար բացատրական լոյս մը սփռելու մեր առաջ, եւ դիւրացնելու՝ մեր աշխատանքը : Ահաւասիկ այդ տողերը .

1908, Մարտ 16, երկուշաբթի . « ... Պէտք է հոս պղտիկ խոստովանութիւն մը ընեմ քեզի, որ իմ զրկած ոտանաւորներէս շատերը պարզապէս իր նամակներէն բոտացի թարգմանութիւններ են ծայրէ ի ծայր : »

Արդարեւ, այս խոստովանանքի լոյսով, իսկոյն հասկնալի կը

դառնան իր բաղձաթիւ կտորները, որոնք լոյս են տեսած 1907-ին, 1908-ին, եւ թերեւս անկէ վերջն ալ տպւած կարգ մը էջեր: Այդ խոստովանանքէն առաջ, անկարելի էր, օրինակ, հասկնալը Պիտի սպասե՛մ... կտորին կարգ մը տողերը, ինչպէս.

Երեք տարի: Դեռ կըսպասեմ ես իրեն...

Ա՛յո, կը նանչնամ քու բողոքի ձայնըդ, վի՛շտ,

Սակայն ի գո՛ւր, ա՛յս է իմ գիրքս նրսեմ.

Գնա՛ պատմել Տարիներուն, քէ ես միշտ

Պիտի սպասեմ, պիտի սպասեմ, սպասե՛մ...

Բայց ինչո՞ւ երեք տարի, ո՛չ թէ մէկ, կամ երկու, նոյն իսկ հարիւր տարի, այլ երեք, պիտի հարցնէինք առաջ: Մինչդեռ հիմա կը հասկնանք, թէ օդին մէջ նետւած ճիւղ մը, պատահական թւական մը չէ, այլ Սեւակի բժշկական ուսումներուն աւարտումին համար անհրաժեշտ ժամանակամիջոցն է, որուն

Պիտի սպասեմ, պիտի սպասեմ, սպասե՛մ...

կը դոռայ մերթ սիրոյ, մերթ տարակոյսի մէջ տառապող աղջիկը:

Նամակը քերթւածին կրկնակ վերնագիրը՝ Աղջկան Հագիններ, խօսուն է ինքնին: Իսկ քերթւածը բառերու, բացատրութիւններու պէտք չունի: Կը բաւէ կարդալ միայն.

Կէս - գիշեր է, ես կը գրեմ քեզ նորէն:

Մոռցա՞ր նաեւ մեր Մեծ Գիշերը վըսեմ,

— Բայց ինչո՞ւ սիրտս այսօրան ուժով կը տրոփէ, —

վարը Ռօնն էր, իր երգը դե՛ռ կը լսեմ,

Ալպեաններուն վերը կո՛ղմ էր սատափէ...:

Պատշգամէն կերկարէր ձեռք մը նիւար,

Որուն վրա՝ անհունօրէն՝ երկնային

Երկու շրթունք կը վառէին տեղաւոր...:

Ձեռքը իմս էր, շրթունքները քո՛ւկդ էին:

Սիրոյ Աղբիւր, Պատասխանը, Երգ - Երգոց, Ժպիտ, Այդ Գիշերը, Ձգքում, Համբոյքը, Երեւելի Զուր, Քնացող Աղջիկը եւ ուրիշներ, հաւանաբար գրւած են այդ շրջանին:

ՀԱՄԲՈՅՐ ՈՒ ԱՐՅՈՒՆՔ, ԱՐՅՈՒՆՔ ՈՒ ՀԱՄԲՈՅՐ. — Սոսկ ենթադրութիւն մը չէ մեր ըրածը, երեւակայական բռնի բացատրութեան մը փորձը չէ, այլ պարզապէս Սեւակի կարգ մը նամակներուն եւ քերթւածներուն դէմ դիմաց բաղդատութեան արդիւնքն է: Օրինակի համար, առնենք Համբոյքը քերթւածը.

« Հոգի'ս, դո՞ւն, հո՞ս... »: Հեկեկաց ճայնը լալէն:

Առաջին անգամ երբ կը կարդայի, կեղծուպատիր ճիշի մը տպաւորութիւնն ըրաւ այդ տողը՝ իմ վրաս, սովորական ամէն ոտանաւորի մէջ՝ այդ ատենի թրքահայ գրականութեան յատուկ: Յետոյ, երբ առիթը պիտի ունենայի կարդալու ինձ վստահած քանի մը նամակներ, շատ բան պիտի փոխէի կարծիքներէս: Այդ իեղծ կարծեալ կտորը բովանդակ պատմութիւն մը ունի:

Սեւակ շարունակ նամակներ կը ստանայ իր նշանածէն: Նամակներ՝ աղեխարշ տողերով, զբաղումով, սէրով, համբոյրներով, արցունքներով լեցուն: Տխուր են վերջին նամակները, մանաւանդ, ու շատ աւելի տխուր յայտնութիւններ կը խոստովանին այդ թղթի պատուիրակները: Գրեթէ ուժասպառ է ու խելակորոյս, պէտք է օգնութեան փութալ: Ու Սեւակ, անկարելին փորձելով՝ կը ճարէ հարկ եղած դումարը ու կը մեկնի էրֆուրտ:

Այդ ճամբորդութիւնն է, որ կը նկարագրէ իր մտերիմին:

Էրֆուրտ, 19 Ապրիլ 1908, Կիրակի, Զատիկ

« Անուշա, Հրանտս,

« Երջանիկ եմ ա՛յնքան, որքան չի կրնար ըլլալ մարդ արարածը: Գրիչս կը դողայ ձեռքիս մէջ. ո՛հ, արժանի՞ էի այսքան երջանկութիւններու:

« Ահաւասիկ, Հրանտս, ամբողջ պատմութիւնը: Զորս օրւան ճամբորդութենէ մը վերջ (երրորդ կարգով), կիսամե՛ռ, հիւա՛նդ հասայ էրֆուրտ (երբ չորս օր կըսեմ, պէտք է գիտնաս որ իսկապէս 48 ժամ է ձեւընթացով, բայց երրորդ կարգով՝ մարդ Նիսէն էրֆուրտ չորս օրէն կանուխ չի կրնար հասնիլ): Եաննիս ինձ գաղտնապէս գրած էր, որ Hôtel Stadt Cobourg իջնեմ, որովհետեւ ինք կրնար այդ Hôtel-ը ինձ այցելել գաղտնապէս: Ուրեմն, իջայ այդ պանդոկը: Պանդոկատէտը ըսաւ, որ ամէն օր աղջիկ մը կուգայ գիւ փնտռելու: Կը հասկնաս, թէ ո՞վ: Ատենը ուշ էր, երեկոյեան ժամը Գ-ը: Անմիջապէս թրամվէյ մը ցատկեցի եւ իջայ Եաննիսին փողոցը. իրենց տունը չէի ճանչնար, ո՛չ իսկ թիւը: Թորէաւոր սուլելով (այս երգը մեր նշանն է) կը քալէի փողոցն ի վար, երբ, յանկարծ, պատուհաններ, դուռներ բացեցան, ու պարտէզին մէջէն, կայծակի պէս, խենթի պէս, չեմ գիտեր ի՛նչպէս, Եաննիս թեւերուս մէջ նետւեցաւ ջղային լացով մը: Իր ետեւէն, սարսափահար, ու առանց ո՛չինչ հասկնալու, իր ծերունապարզ հայրը եւ մայրը կը վազէին: Երբ դմեղ տեսան գիրկ գիրկի, փողոցին մէջ, ապշահար մնացին արձաններու պէս, խօսելու, չարժելու անկարող: Զէի գիտեր ի՛նչ ընել: Ո-

բովհետեւ եւ երբեք չէի մտածէր այսպէս : Որոշած էի նամակով մը rendez - vous մը խնդրել իր ծնողքէն՝ Եաննիի մասին խօսելու համար : Բայց Եաննի թող չէր տար որ մեկնիմ, թեւեռէս կը քաշէր, բազում վզիս դարձաւ : Զերեւակայելիք տեսարան մը, որուն հիմա, ես ալ չեմ կրնար հաւատալ, եւ երազի մը պէս կուգայ ինծի : « Զէ՛, չէ՛, դուն պիտի չերթաս, կուլար, ո՛չ ոք չի կրնար արգելել քեզի, անո՛ւշս, անո՛ւշս » : Ու երեւակայէ որ երկու թրամվէյ կանգ առեր էին տունին առջեւ : Ծնողքը ներս հրաւիրեցին զիս : Սալոնին մէջ, քիչ յետոյ, երբ Եաննիս բաւական հանդարտեցաւ ու մեղմացաւ իր ջղային հեկեկանքը, ծնողքը նշան մը ըրին որ դուրս ելլէ, ու մենք մնացինք մինա՛կ, այսինքն՝ հայրը, մայրը եւ ես : Լո՛ւրջ վայրկեանը : Իրենք քարացեր էին տեսարանէն, եւ ապշեր էի (արդէն չո՞րս օրւան յոգնութիւնովս) : Ո՛չ անոնք կրցան հարցնել, ո՛չ եւ կրցայ պատասխանել : Անկապ հարցումներու, միամիտ խոստովանութիւններու, ապագայի խոստումներու հատկապէս խօսքեր : »

Հոս կանգ առնենք : Կը բաւէ այսքանն արդէն, ու կարդանք նորէն .

« Հոգի՛ս, դո՞ւն, հո՞ւ... » : Հեկեկաց ձայնը լալէն :

Հիմա կրմբոնենք բո՛ւն ողին :

Ու ինչպէս պիտի գտնենք այլ քերթածի մը լուծումը ուրիշ նամակէ մը : Այդ նամակը գրւած է Նիսէն, 1908 Մարտ 23-ին, ուր Սեւակ մէջընթերցումներ կընէ իր նշանածին նամակներէն, եւ անցողակի կերպով կը խօսի Ահա կերգես Դասիանա քերթածին վրայով հետեւեալը .

« Բայց դուն չես ուզեր . աւա՛ղ... Դուն իշխանուհին կը սիրես (իշխանուհին Դասիանան է, որ ինձ սիրահարւած էր եւ որմէ ներշնչւած եմ Ահա կերգես Դասիանան) : »

Սեւակ ինքն իսկ կը լուսարանէ, թէ՛ « փակագծին մէջիները իր բացատրութիւններն են » : Այդպէսով այդ քերթածն եւս կը դառնայ հասկնալի, բացատրելի, ու խեղճ ընթերցողը այլեւս չպիտի ոտիպէ Դասիանա անունին տալու հաղարումէկ ենթադրութիւններ, ինչպէս անճրկեր էին, տարիներ առաջ, Թանգարան դասագիրքներու տպագրութեան առէն, տէր եւ տիկին Հրանտ Ասատուր, Ռուբէն Զարդարեանի Մաստառ բառին առաջ (որ շատ աւելի զիւրին էր կերպ մը բացատրելը, քան թէ Դասիանան), եւ մինչեւ որ հեղինակէն իսկ չկրցին առնել հարկ եղած բացատրութիւնը, տպւելու պատրաստ սլորակը սպասեց օրերով մեքենային տակ :

(Վերջը յաջորդ անգամ)